

LBRIS

We know
books

Arthur Suci

**SIMULACRU
SI RĂZBOI**

DISCURSUL POLITIC ÎN POSTISTORIE

LITERA

București

CUPRINS

Avertisment la o carte politică	9
Partea întâi. EXCURS MISTICO-TEORETIC DESPRE ABIS ȘI DESCHIDERE SOCIALĂ	13
Politicalul și banii	15
<i>Abisul politic</i>	17
<i>Elitele, masa, individul</i>	24
<i>Marfa politicii</i>	30
<i>Drumul cel mai scurt spre dictatură</i>	35
Eșecul ideologiei. Schimbarea tehnologică	40
<i>Democrația ca sistem ultim și nevoia de deschidere</i>	45
<i>Transformarea tehnologică a omului</i>	55
Infiltrarea postmodernă	63
<i>O problemă de periodizare</i>	64
<i>Sensurile revoluției din '68</i>	69
<i>Alegerea distracției</i>	73
<i>Iluzia Războiului Rece</i>	76
Sincronizarea în răspăr. Curiosul caz al dictatorului Ceaușescu	80
<i>Glasnostul ca PR sovietic</i>	85
<i>Colonialismul rusesc</i>	87
<i>Precursorul revanșarzilor</i>	91
1989 și dezlănțuirea nihilismului	95
<i>Surpriză! A căzut comunismul!</i>	97
<i>Sfârșitul „statului național“</i>	100
<i>Originile ascunse ale comunismului</i>	104

„Imagine there's no countries“	109
Marele impas	112
Partea a doua. EXCURS DESPRE GEOPOLITICA POSTCOMUNISMULUI ȘI SIMULACRU	115
Hybris american	117
Terorism global, control local	120
Întoarcerea revanșarzilor	126
De la criza economică la criza politică	130
Modelul chinez față cu modelul american	133
Leadership german și naționalism la extremități.	
Problema migrației	136
Estul subestimat	138
Orgoliul Albionului	141
Tunelurile din Gaza	145
Războiul din deșert	147
Migranții musulmani	150
Criza economică și „eșecul multiculturalismului“	152
Cei din urmă	155
Marea resemnificare	157
Industria nostalgiei	163
Frontul conservator	173
Ortodoxia nucleară	175
Schimbare de paradigmă	183
Cocalarii	192
Frontul progresist. Hipsterii și politica brandurilor ..	199
Filosofia progresului	199
Mișcarea progresistă	203
Activismul progresist al brandurilor	209
Roger Waters sau umanismul comercial	212
Activism antibrand	215
Simulacrul ca instrument postideologic universal ...	218
Cauzalități flotante	220
„Panopticom“	223
Targetingul antihermeneutic	229
Pledoarie pentru discursul politic	234

POLITICUL ȘI BANII

În filmul *Moartea lui Stalin*, Hrușciiov îi spune fiicei lui Stalin, Svetlana, imediat după executarea lui Beria: „De asta mor oamenii, pentru că nu se potrivește discursul“. Discursul lui Beria, care coordonase serviciul de securitate al Uniunii Sovietice și fusese cel mai apropiat colaborator al lui Stalin, nu se mai potrivea în noul context politic. Cu câteva momente înainte, Hrușciiov citise un act de acuzare, care cuprindea un lung șir de crime comise de Beria. Cu toate acestea, după cum Hrușciiov însuși a recunoscut, nu crimele au contat în îndepărtarea lui Beria, căci toți liderii din anturajul lui Stalin fuseseră criminali notorii. Hrușciiov însuși participase la groaznicele epurări din anii '30. Toți erau, mai mult sau mai puțin, la fel. Ceea ce a contat a fost *inadecvarea discursivă* a lui Beria, faptul că susținea o direcție politică depășită. Cel care stăpânea, acum, discursul era Hrușciiov. Cum, în politica vremii din URSS, nu puteai decât să urci în ierarhie, orice coborâre fiind fatală, Beria a fost eliminat fizic. (În democrație, principiul este același, dar politicienii nu sunt eliminați fizic decât cu totul excepțional. Moartea lor este *simbolică*: inadecvarea discursivă se plătește cu irelevanța politică.)

Când personajul Hrușciiov din *Moartea lui Stalin* spune că Beria a fost omorât din cauză că nu i s-a

potrivit discursul, el nu se referă la talentul oratoric al lui Beria, ci la capacitatea sa de a impune o strategie discursivă, precum și la *creditul* pe care l-ar fi putut avea Beria în fruntea URSS. El a înțeles că societatea sovietică se săturase de stalinism și vedea în moartea lui Stalin prilejul neașteptat al unei schimbări. Poate că și Beria înțelesese același lucru, dar fusese prea apropiat de Stalin, prea prins în politica stalinistă pentru a fi credibil în susținerea destalinizării. Din acest motiv, nici discursul său nu avea cum să fie adecvat. Ceva imperceptibil – alegerea unor cuvinte sau inflexiunea vocii – îl făcea să sune prost.

Cuvântul strategie este folosit adesea, mai ales în politică, dar de obicei e înțeles greșit. Strategia e confundată cu tactica, dacă nu cumva strategic ar fi un nivel al realității vag și, deci, intangibil, ca atunci când se vorbește despre „interesul strategic național” sau „interese strategice la Marea Neagră”. Discursul politic își are originea în capacitatea strategică. Omul politic care reușește să formuleze în termenii potriviți direcția în care trebuie să se îndrepte societatea are cele mai mari șanse să câștige întâietatea printre ceilalți. Odată ce discursul său a fost acceptat de o masă critică, puterea omului politic se poate impune fără mari probleme asupra tuturor. Nu e vorba, în acest caz, de o abilitate retorică, altfel cei mai mari demagogi ar fi și cei mai buni politicieni, ci mai degrabă de un talent misterios. Cel care are ceva de spus găsește, până la urmă, cuvintele potrivite sau pe cineva care să vorbească în locul său. Moise dispunea de o putere de influențare formidabilă, reușind să impună poporului cele mai dificile decizii. Era însă un vorbitor prost, așa că a lăsat sarcina discursului pe seama fratelui său,

Aron. Aron ținea discursurile, dar Moise dispunea de capacitate strategică. Altfel spus, Aron vorbea în limitele discursive trasate de Moise.

Tocmai pentru că ceea ce am numit capacitate strategică ține de un talent misterios, ea este foarte rar înțeleasă ca atare. De pildă, Moise susținea că a stat de vorbă cu Dumnezeu pe muntele Sinai. Relația directă cu Dumnezeu era fundamentul discursului său; altfel spus, capacitatea strategică a lui Moise venea chiar de la Dumnezeu. Nu același lucru se poate spune despre Hrușcirov, al cărui discurs se întemeiază pe dorința societății sovietice de a pune capăt crimelor stalinismului. Întotdeauna discursul se întemeiază pe ceva și întotdeauna este dificil de spus pe ce anume se întemeiază, căci, la urma urmelor, evreii puteau să nu creadă că Moise a vorbit cu Dumnezeu (ei nu *l-au văzut* niciodată pe Moise în această ipostază), iar dorința societății sovietice putea fi alta decât ieșirea din stalinism. Talentul misterios al politicianului care dispune de capacitate discursivă constă în *puterea de a întrevede* o anumită direcție. Într-un anumit sens, ea presupune o ieșire în afara lumii vieții, dispoziția de a vedea ansamblul socialului din afara lui, ca și o deschidere către ceea ce urmează să se întâmple. Politicianul strateg stă călare pe un abis.

Abisul politic

Am numit această situație *nihilism*. În faimosul său „Fragment teologic-politic”⁴, Walter Benjamin susține

⁴ Walter Benjamin, *Iluminări*, Idea Design & Print, Cluj, 2002, p. 203

că *metoda politicii este nihilismul*, adică prin politică nu se poate ajunge la nicio concluzie (și la niciun sfârșit). Această afirmație atrage atenția, între altele, asupra *caracterului provizoriu sau neterminat al discursului politic*. Politica nu e un întreg încheiat, pe care să-l putem înțelege, de unde necesitatea de a impune (dar în ce fel?) *strategic* o direcție, în lumina căreia, abia, să putem vedea trecutul. Această propoziție, cu care Nietzsche ar fi fost de acord, e mult mai simplu de înțeles decât pare. Dacă lucrurile ar avea un sens, n-ar fi nevoie de nicio politică, de niciun discurs dominant, de nicio reclamă sau ziar. Lucrurile ar merge *de la sine*. Politica gestionează viața umană într-o lume fără sens, o lume obscură. Este o activitate necesară și utilă. În spatele politicienilor, dar și al tuturor *gate-keeper*-ilor din media și al *copywriter*-ilor publicitari, se află fie abisul, fie vidul. Ei nu vorbesc *din sine*, ci vorbesc din abis sau, dimpotrivă, pentru a acoperi vidul, pentru a lăsa impresia că ceva există. Toți politicienii știu asta sau cel puțin o simt. Un șef de stat știe că în spatele său sau mai presus de el nu e nimic sau e ceva greu de deslușit. Și totuși el trebuie să se comporte ca și cum totul e previzibil, ca și cum ceea ce tocmai a spus, discursul său, face parte din ordinea lucrurilor. Însă el nu era, cu cinci minute înainte, decât o persoană înconjurată de vid, care nu știa ce urmează să spună. Nu știa, căci vidul n-are idei. Odată rostit, discursul său devine însă „ființă“, mai exact, surrogatul ființei pe care îl ascultă poporul. Sau: este un discurs adevărat, care vine din abis.

Ordinea profanului, adică ordinea politică, spune Benjamin, tânjește la fericire, adică tânjește după cel

mai important lucru care poate fi obținut în lumea aceasta⁵. Politica nu vrea ceva aflat în afara lumii; de aceea, căutarea sa intensă va scoate la iveală vremelnicia lumii. Tocmai acest lucru apropie fericirea, care e scopul politicii, de mântuire. Intensificarea prezentului ne apropie de lumea de dincolo. Mântuirea – Benjamin se referă la Mesianic – implică nefericirea și suferința ca forțe ale unei economii *distincte*, care tânjește după o altă lume. Însă fericirea, așa vremelnică cum e, joacă un rol important: acela de „a grăbi venirea Împărăției Mesianice“. De asemenea, natura, ca și omul în căutarea fericirii, nu e mesianică în sine; „natura este mesianică prin eterna și totala ei vremelnicie“. Ea arată sfârșitul sau, mai pe românește, săvârșirea lucrurilor și, prin asta, contribuie la apocalipsă. Contribuie deci la împlinirea Mesianicului.

Lucrul interesant e că izolarea completă de Mesianic printr-o abordare imanentă, închisă, complet atee, cum este aceea a noii culturi pop, de care Benjamin era atât de preocupat, nu face altceva decât să activeze Mesianicul. Omul nu se poate rupe cu adevărat de temeiurile sale, ci orice joc discursiv pe care îl practică vine din acest temei sau se raportează la acest temei. Cu cât omul e mai bine înfipt în această lume, mai „autonom“, respingând orice raportare la Mesianic și considerându-l ceva de ordinul misticului sau al aberației, cu atât el se apropie mai repede de sfârșit, adică de momentul în care Mesianicul se împlinește pe sine. Nihilismul e calea cea mai scurtă spre Dumnezeu,

⁵ Fericirea este un concept fundamental și la Kierkegaard: „... lăcașul cel mai iubit și preferat de disperare: în străfundul fericirii“. În Søren Kierkegaard, *op. cit.*, p. 64

infinitul abordat frontal. Interpretarea pe care Benjamin o dă picturii lui Paul Klee, *Angelus Novus*⁶, în care spune că îngerul istoriei, care zboară înainte, privește înapoi la istoria care s-a scurs, este lămuritoare, dar în același timp, fiind îndatorată lui Nietzsche, ne face să putem vedea în ea și altceva decât a văzut Benjamin însuși⁷. Într-un fragment, Nietzsche spune despre sine că e „o pasăre profetică ce privește înapoi în timp ce povestește cum va fi viitorul, primul nihilist desăvârșit al Europei...”⁸ Pasărea se transformă, la Benjamin, în înger. Pentru el, nihilismul este esențialmente politic, chiar un instrument politic și o stare de spirit politică, în timp ce revelația ține de transcendent și clarifică istoria la sfârșitul ei. Nietzsche nu crede în posibilitatea ei, ci în „transmutația tuturor valorilor” în urma unei epoci de nihilism de 200 de ani, care, după părerea lui, este „necesar și logic”. Benjamin spune că istoria n-are niciun sens decât dacă o privim dinspre Judecata de Apoi, adică după ce s-a terminat și, practic, *am ieșit* din istorie. Atunci, spune el, întregul puzzle al istoriei va arăta imaginea ei completă, iar fiecare fir de nisip

⁶ Walter Benjamin, „Despre conceptul de istorie”, în *Limba și istorie. Eseuri filosofice*, TACT, Cluj, 2015, p. 152

⁷ Nietzsche se mai compară și cu o ființă hibridă, „pe jumătate artist, pe jumătate pasăre și metafizician; fără vreun da sau nu pentru realitate, cu excepția câtorva dați când o voi tatona pe poante, în stilul bunilor dansatori; mereu ghidat de o rază de soare a fericirii; încurajat și învigorat de nefericire – căci nefericirea-l conservă pe individul fericit; agățând chiar și de ce e mai sfânt o codiță de bufonerie: acesta este, cum se înțelege de la sine, idealul unui spirit greu, al unui spirit care cântărește un chintal”. În Friedrich Nietzsche, *Voința de putere. Eseu despre o transmutație a tuturor valorilor (Studii și fragmente)*, Antet, p. 293

⁸ *Ibidem*

va fi la locul lui. Această idee e potrivită și discursului biografic, în sensul că nu putem spune povestea *reală* a vieții noastre decât aflându-ne în afara ei, murind. A povesti *din interiorul* vieții înseamnă a crea autoficțiuni. Cât timp istoria se află în curs, iar interpretarea rămâne în așteptare, noi, care suntem istorie, nu putem spune povestea reală a vieții noastre. Trebuie să așteptăm sfârșitul istoriei pentru a înțelege sensul vieților noastre. Atunci, abia, ne-am putea apuca să scriem ceva exact și pertinent, dar aceasta numai dacă va fi cazul, căci o istorie terminată e o istorie *deja scrisă*, prin urmare demersul biografic ar putea fi complet inutil, dacă nu imposibil și inacceptabil. Conform acestei ipoteze, se va dovedi că singurul biograf posibil, probabil foarte incomod, este Dumnezeu.

Adorno îi reproșa vag lui Benjamin că nu se desprinsese total de mistică, altfel spus, că nu era, tehnic, un ateu de stânga. Gândirea de stânga vede de obicei în mistică și, în general, în orice rămășiță de transcendent o fugă din fața realității, a realității exploatarei. Numai că, la fel ca Nietzsche, de la care a luat mult mai multe decât s-ar putea crede, Benjamin era un mistic prins în contingenta istoriei și care privea înainte. Îngerul lui Benjamin privește înapoi, dar Benjamin privea înainte, căci el era om, nu înger. Elementul mistic are la el, ca și la Nietzsche (care era nu ateu, ci nihilist, însă un nihilist aruncat înainte și nu un nihilist „pesimist“), rolul de a deschide orizontul sensurilor înspre sfârșit, înspre apocalipsă. Paradoxal, misticul îl aducea mai aproape de prezent, căci apocalipsa este o aducere a viitorului în prezent, o încărcare a prezentului cu semnificația absolutului. Această abordare nu reprezintă o negare

a legitimității luptei celor oropsiți (a celor din urmă), ci o accelerare a acestei lupte (pentru ca cei din urmă să devină cei dintâi). Exact așa cum Nietzsche urmărirea să igienizeze transcendentul după 2000 de ani de creștinism, Benjamin voia să fie pregătit pentru lupta mistică a sensurilor, care se dă la sfârșit.

La anumiți gânditori iudaici moderni, nihilismul e o expresie a lipsei temeiului, care se manifestă istoric pentru a provoca venirea lui Mesia. Nihilismul este deci subordonat misticii iudaice, cum se întâmplă la Walter Benjamin și Jacob Taubes. În schimb, pentru gânditorii atei din lumea creștină, nihilismul este o dislocare radicală, care evaporă misticismul, punând capăt creștinismului. Este un sfârșit al creștinismului. Acest lucru i-a permis lui Taubes să utilizeze nihilismul laic în scopuri religioase și creștinismul în scopul iudaismului, interpretându-l pe Pavel ca evreu având misiunea de a duce iudaismul mai departe, pe căi ocolite (calea lungă a trădării iudaismului)⁹. E adevărat că și creștinismul are o escatologie. Ea poate fi luată ca atare, căci nimeni nu ne poate obliga să-l luăm în seamă pe Nietzsche. Totuși, în istoria culturală a Europei creștine, evenimentul nihilist este important întrucât chiar moartea lui Dumnezeu pe cruce este, în fond, un eveniment nihilist, un sfârșit al lumii și o venire a unei noi lumi. O *venire care nu a mai venit*, dar care e mereu așteptată. Deci, creștinul poate să rămână creștin, însă nihilismul este o parte din sarcina sa. Totuși, pentru nihilisti – și asta voiam să spun –, nihilismul nu distruge doar creștinismul, ci

⁹ Jacob Taubes, *Teologia politică a lui Pavel*, TACT, Cluj, 2011

și iudaismul, și comunismul (Taubes vede, probabil ca și Benjamin, comunismul în cadrul unei dialectici iudaice), și orice altă religie sau ideologie. Nihilismul aduce un sfârșit. În același timp, nihilismul lasă un spațiu așteptării sau ivirii unui nou răsărit: „... doar o gândire foarte neputincioasă va descifra în voința de de-teo-morfizare (*Entgöttlichung*) a ființării o voință de a goli lumea de Dumnezeu (*Gottlosigkeit*). Dimpotrivă, gândirea cu adevărat metafizică intuiește în de-teo-morfizarea extremă, care nu își mai permite niciun refugiu și care nu se camuflează sub o înfățișare sau alta, un drum pe care – pe el doar – vor fi întâlniți zeii. Asta doar dacă acest lucru se mai poate întâmpla încă o dată în istoria omenirii.”¹⁰ Nihilismul nu este postuman, ci rămâne metafizic. Tocmai de aceea, nu poate fi confundat cu ateismul, deși pleacă de la ateism. Ceea ce e fascinant la nihilism e că, deși pune capăt dialecticilor religioase, le lasă să funcționeze în continuare ca funcții (slabe) ale căutării nihiliste.

Nihilism nu înseamnă deci inexistența unui temei. Oliver Marchart explică faptul că, deși orice întemeiere este, până la urmă, ratată, efortul de a întemeia discursul este singura cale prin care putem evita absurdul. „Slăbirea ontologică a temeiului nu duce la asumția absenței totale a oricărui temei, ci mai degrabă la cea a imposibilității unui temei *ultim*, care este ceva cu totul diferit, deoarece implică o conștientizare sporită, pe de o parte, a contingenței și, pe de alta, a politicului ca moment al unei întemeieri parțiale și, în cele

¹⁰ Martin Heidegger, *Despre eterna reîntoarcere a aceluiași*, Humanitas, București, 2014, p. 137

din urmă, mereu nereușite.¹¹ Marchart discută despre două concepte corelate, *politicul* și *politica*, primul referindu-se la fundamente, al doilea, la politica de zi cu zi: „... politicul (situat, într-un fel, de partea «ontologică» a ființei-ca-temei) nu va fi niciodată capabil să se ridice la înălțimea funcției sale ca Temei – el trebuie însă actualizat sub forma *politicii* întotdeauna concrete, care, în mod necesar, nu reușește să ofere ceea ce a promis¹². Fundamentele trebuie să fie mereu chestionate, omul politic strateg este dator să caute un temei al discursului său și, evident, al deciziilor sale. Aceasta îl conduce însă și la o „conștientizare sporită a contingenței“ și îl poate face să se gândească la un *discurs de substituție*. Dacă nimic nu poate fi, la urma urmelor, întemeiat, atunci nu cumva *orice* discurs este posibil? Nu va fi predispus, în această situație, omul politic strateg să adere la *oportunismul absolut* mai degrabă decât la chinuitoarea căutare a întemeierii discursului? Dar, cedând în fața oportunismului, omul politic nu-și va pierde oare *capacitatea strategică*?

Elitele, masa, individul

Să facem mai întâi un ocol, referindu-ne la strategiile discursului politic în perioada modernă. „Conștientizarea sporită a contingenței“ are loc tocmai în această perioadă, în care asistăm, în paralel, la

¹¹ Oliver Marchart, *Gândirea politică postfundaționistă. Diferența politică la Nancy, Lefort, Badiou și Laclau*, Idea Desig & Print, Cluj, 2011, p. 6

¹² *Ibidem*, p. 12